

TÜRKÇE – ARAPÇA Kapsamlı Sözlük

(المعجم الشامل تركي-عربي)

Prof. Dr.
Emrullah İŞLER

Yard. Doç. Dr.
İbrahim ÖZAY

FECR YAYINLARI: 114

TÜRKÇE - ARAPÇA KAPSAMLI SÖZLÜK

(المعجم الشامل تركي-عربي)

Prof. Dr. Emrullah İŞLER
Yard. Doç. Dr. İbrahim ÖZAY

© FCR YAYIN REKLAM BİLG. SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ

Kitaptaki Türkçe deyim ve kelimelerin Arapça karşılıkları herhangi bir sözlükte aynen kullanılamaz. Sadece kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Mizanpaj

Mehmet Ali KIRCA

Kapak

Cinas Grafik

Baskı/Cilt

Kalkan Matbaacılık

Büyük San. 1. Cad. 99/32 İskitler
Tel: 0 312. 341 92 34 ANKARA

1. Baskı: Ağustos 2008
2. Baskı: Haziran 2010
3. Baskı: Eylül 2011
4. Baskı: Mart 2012
5. Baskı: Nisan 2015

ISBN: 978-605-5482-82-4

FECR YAYIN REKLAM BİLG. SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus/ANKARA

Tel: 0312 310 08 60 pbx Fax: 0312 311 47 89

Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

TÜRKÇE – ARAPÇA Kapsamlı Sözlük

(المعجم الشامل تركي-عربي)

Prof. Dr.
Emrullah İŞLER

Yard. Doç. Dr.
İbrahim ÖZAY

Ankara 2015

İthaf

Bu yorucu çalışmanın zahmetine benimle birlikte katlanan eşim Ayşenur Hanımefendiye ve çocuklarım Esmâ, Abdullah ve Fatma Dilara'ya...

Emrullah İşler

Bu zahmetli yolculukta sabızla yanımda yer alan eşim Emel, kızlarım Gizem Yaren ve Silâ'ya...

İbrahim Özyay

Emrullah İŞLER

1960 yılında Ankara’da doğdu. Riyat’ta bulunan Kral Suud Üniversitesi’nde önce Arap Dili Enstitüsünden (1981), daha sonra Eğitim Fakültesinden mezun oldu (1985). Ocak 1988’de Genelkurmay Başkanlığında Arapça mütercim olarak memuriyet hayatına başladı. Mayıs 1989’da halen çalışmakta olduğu Gazi Üniversitesi’ne geçti. Ankara Üniversitesi’nde başladığı yüksek lisansını 1989, doktorasını 1993 yılında tamamladı. Gazi Eğitim Fakültesi Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalında 1996’da yardımcı doçent, 1998’de doçent, 2004’te profesör oldu. Kazakistan ve Suudi Arabistan’da misafir öğretim üyeliği yaptı. Arap dili eğitimi uzmanlık alanında çeşitli kitapları ve yurt içi ve yurt dışında yayımlanmış makalelerinin yanı sıra, birkaç çeviri kitabı bulunmaktadır. 12 Haziran 2011 genel seçimlerinde AK Parti’den 24. Dönem milletvekili seçilmiştir.

İbrahim ÖZAY

Manisa’da doğdu. İlk ve orta öğrenimi Manisa’da aldı. Üniversite eğitimini Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Arapça Öğretmenliği bölümünde tamamlayarak, aynı bölüme Araştırma Görevlisi olarak girdi. 1994’de yüksek lisansını bitirdi. 1995-1996 yılları arasında M.E.B. bursuyla Ürdün’de Ürdün Üniversitesi Dil Eğitim Merkezinde bulundu. 2001 yılında doktorasını bitiren İbrahim Özay, 2005 yılında aynı bölüme Yardımcı Doçent olarak atandı. Yazarın alanı ile ilgili makaleleri bulunmaktadır.

Ön Söz

İslam öncesi dönemde Türklerle Araplar arasında doğrudan bir ilişki olmadığı bilinmektedir. Türklerle Müslüman Araplar arasındaki doğrudan ilk temaslar 642'de yapılan Nihavend savaşını müteakip İran'ın fethinin tamamlanmasıyla başlamıştır. Hz. Ömer zamanında (634-644) yapılan fetihler neticesinde Müslümanlar, Horasan'da özellikle de Maverâünnehr ile Kafkaslar'da Türklerle karşı karşıya gelmeye başlamışlar, bu karşılaşmalar neticesinde doğal olarak iki taraf arasında çeşitli savaşlar yapılmıştır. Emeviler döneminde Buhara, Semerkant, Fergana, Taşkent, Kaşgar vb. Türk şehirleri fethedilmiştir. Böylece Emeviler döneminde Türkler İslamiyet ile büyük oranda tanışmışlardır. Türklerin gruplar hâlinde İslam'ı kabulleri ise Abbasi Halifesi Me'mun (198-218/813-833) ve Mu'tasım (218-227/833-842) dönemlerine rastlamaktadır. Söz konusu dönemde henüz Müslüman olmayan Türklerin İslamiyet'i kabulleri ise onuncu yüzyılın ortalarında gerçekleşmiştir.

Arapça, İslam öncesi dönemde komşularının dilinden kelime alan sıradan bir dildir. İslamla birlikte din ve medeniyet diline dönüşen Arapçaya ilgi artmıştır. Artan bu ilgi neticesinde hicrî 1. asırda Arap yazısı geliştirilmiştir. Hicrî 2. asırda bir yandan sözlük çalışmaları, diğer yandan Arapçanın gramer kitapları yazılmaya başlamıştır. Hicri 3. ve 4. asra gelindiğinde gerek sözlükçülük, gerekse dil bilgisi alanında ciddi çalışmalar ortaya konulmuştur.

Türklerin Müslüman olmasıyla birlikte Türkçe, bir din ve medeniyet dili olan Arapçadan etkilenmeye başlamıştır. Bu etkilenme neticesinde çok sayıda Arapça kelime dilimize geçmiş, ayrıca Müslüman Türk ilim adamları eserlerini Arapça olarak yazmaya başlamışlardır. Hicrî beşinci asırda (11. yüzyıl) yaşayan Kaşgarlı Mahmut, akıcı bir Arapçayla kaleme aldığı ilk Türkçe-Arapça sözlük çalışması olan *Dîvânu Lugâti't-Türk* ile hem Arapların Türkçeyi öğrenmelerine yardımcı olmaya çalışmış, hem de Türkçenin Arapçaya eşdeğer bir dil olduğunu ortaya koymuştur. Kaşgarlı Mahmut, *el-Fârâbî'nin Dîvânu'l-Edeb* formatında hazırladığı *Dîvânu Lugâti't-Türk'ü*, *el-Halil b. Ahmed'in Kitâbu'l-Ayn* adlı eserinden esinlenerek yazmıştır. Böylece Kaşgarlı Mahmut, Arapçanın ilk sözlüğü (Arapça-Arapça) olan *Kitâbu'l-Ayn'a* karşılık Türk dilinin ilk sözlüğü (Türkçe-Arapça) olan *Dîvânu Lugâti't-Türk* adlı eserini ortaya koymuştur.

20. yüzyılın ikinci yarısında Arapça öğretiminin gerek İmam Hatip Liseleri, gerekse İlahiyat Fakültelerinde yaygınlaşmasıyla birlikte artan ihtiyacı karşılamak amacıyla çeşitli Türkçe-Arapça sözlük çalışmaları yapılmıştır. Mevlüt Sarı'nın *el-Mevârid Türkçe-Arapça Sözlük*; İlyas Karslı'nın *Türkçe-Arapça Sözlük* ve son olarak Serdar Mutçalı'nın *Türkçe-Arapça Sözlük* adlı eserleri yurt içinde yapılan çalışmalardır. Diğer yandan yurt dışında da iki sözlük hazırlanmıştır. Bu sözlüklerden ilkinin Mısırlı Türkolog Safsafy A. Mursy *Türkçe-Arapça Lügat* adıyla, ikincisini Kerkük Türklerinden, A. Lâtif Benderoğlu, İbrahim Dakuki ve Mehmet H. Dakuklu *Türkçe-Arapça Sözlük* (4 cilt) adıyla hazırlamışlardır.

Kuşkusuz söz konusu sözlükler hazırlandığı dönemde bir boşluğu doldurmuş ve Arapça öğrenenlerin veya Türkçe öğrenen Arapların ihtiyaçlarını şu veya bu şekilde karşılamıştır. Uzun yıllara dayanan Arapça hocamızda Arapça hocaları ve öğrencilerinin zaman zaman bazı Türkçe kelime, birleşik kelime, kalıp ifade, özellikle de sık kullanılan deyimlerin Arapça karşılıklarını bulmada zorlandıklarını gördük. Bu hususta mevcut sözlüklerin çoğu zaman yeterli olmadığını belirledik. Türkçe-Arapça Kapsamlı Sözlük'ü hazırlama düşüncesi söz konusu ihtiyaçtan doğdu. 2003 yılı sonlarında başladığımız bu eseri yoğun çalışma sonucunda beş yılda tamamlamış bulunmaktayız. Bu çalışmaya başladıktan bir müddet sonra Serdar Mutçalı Türkçe-Arapça Sözlük (2005) adlı çalışmasını yayımladı. Mutçalı'nın bu eserini gerek sözlükçülük tekniği gerekse içerik olarak kendinden önceki çalışmalardan daha başarılı bulduğumuzu burada belirtmenin bilimsel bir gereklilik olduğu düşüncesindeyiz. Ne var ki, çalışmaya başladığımızda yaptığımız plan ve koyduğumuz hedefi Mutçalı'nın eseriyle karşılaştırdığımızda, Türkçe-Arapça Kapsamlı Sözlük'ü tamamlamamızın gerekliliğine olan inancımız pekişti.

Türkçe-Arapça Kapsamlı Sözlük'ü hazırlarken Türk Dil Kurumunun yayımladığı Türkçe Sözlük'ün önce 9. baskısı (1998), ardından 10. baskısını (2005) esas aldık. Madde başlarının seçimi ile maddelerin altında verilen birleşik fiiller, kalıp ifadeler ve deyimlerin seçimini Türkçe Sözlük'ten yaptık. Ayrıca yazım kuralları ve kısaltmalarda da Türkçe Sözlük'ü esas aldık. Günümüzde kullanılan ancak Türkçe Sözlük'te bulunmayan bazı kelime, birleşik kelime ve kalıp ifadeleri de ihtiyaca binaen Türkçe-Arapça Kapsamlı Sözlük'e ilave ettik. Zaman zaman kelimenin Arapça anlamını kolaylaştırıcı ifadelere parantez içerisinde yer verdik. Türkçe-Arapça Kapsamlı Sözlük'te madde başı ve madde altında toplam 71.428 girdi bulunmaktadır.

Türkçe-Arapça Kapsamlı Sözlük'ü hazırlarken adeta bizimle hemhâl olan ve pek çok deyim Arapça karşılığını bulmada yardımlarını esirgemeyen meslektaşımız Arapça Okutmanı Selma Kaddafi KETENE'ye, çeşitli aşamalarda yardımlarını gördüğümüz Dr. Zeki EBU'N-NASR'a, ayrıca bazı kalıp ifadelerin Arapça karşılıklarını İngilizceleri aracılığıyla internetteki Arap çeviri arkadaşlarından bulan öğrencimiz Enes BALI'ye teşekkürlerimizi sunarız. Sözlüğün word ortamında tasarımını yapan Mehmet Ali KIRCA'ya, basımını üstlenen Fecr Yayınevi yetkilileri Hüseyin NAZLIAYDIN ve Tuncer NAMLI Beylere ve emeği geçen herkese burada teşekkürü bir borç biliriz.

Yazarlar

2. Baskının Ön Sözü

Türkçe Arapça Kapsamlı Sözlük'ün ilk baskısı bir buçuk yıl gibi kısa bir süre içerisinde tükendi. Sözlüğün piyasaya çıkmasından sonra yurt içi ve yurt dışından çok sayıda olumlu tepki aldık. Bir çok kimse sözlü veya yazılı olarak beğenilerini ifade ettiler. *Türkçe Arapça Kapsamlı Sözlük*, alanındaki boşluğu büyük oranda doldurması ve adında geçen kapsamlı kelimesinin hakkını vermesi nedeniyle, gerek yurt içinde Arapçayla, gerekse yurt dışında Türkçeyle ilgilenenlerin beğenisini kazanmış, aranan ve sorulan bir eser olmuştur.

Sözlüğün bu baskısında, ilk baskıda belirlediğimiz yazım hatalarını düzelttik. Bazı kelimelerin karşılıklarını, bulduğumuz daha iyileriyle değiştirdik. Ayrıca, Türkçe sözlüklerde bulunmadığı için ilk baskıda atladığımız, ancak, kullanımını tespit ettiğimiz 298 yeni kelime ve bazı kullanımları bu baskıda verdik. Sözlüğümüze ilgi gösteren ve başkalarına tavsiye eden, yurt içindeki Arapça, yurt dışındaki Türkçe sevdalarına teşekkürü bir borç biliriz.

Yazarlar

SÖZLÜĞÜN KULLANIMI

aldığı geniş zaman eki

fiilden önceki nesnenin aldığı durum eki

	takmak, -ar (-i, -e)	أَلصَقَ (وَرَقَةً عَلَى الْجِدَارِ)، لَبَسَ (خَاتَمًا، سَاعَةً)، تَقَلَّدَ (الْمَرْأَةَ الْقِيَادَةَ)
	①. iliştiirmek	
	②. takı armağan etmek	أَهْدَى
anlam	③. ad, lakap koymak	أَطْلَقَ عَلَى (اسْمٍ)، سَمَّى، لَقَّبَ
	◆ takıp takıştırmak	اهْتَمَّتْ/اعْتَنَتْ بِزِينَتِهَا، أَخَذَتْ زِينَتَهَا
	◆ takma kafana!	لا تُشْغِلْ بِأَلْكِ

madde başıyla ilgili deyim, atasözü ve birleşik fiiller

ilk kelimenin tekrarı

takdir hakkı *is. huk.* حُرِّيَّةُ التَّصَرُّفِ / الإِخْتِيَارِ / التَّقْدِيرِ
yani حُرِّيَّةُ التَّصَرُّفِ، حُرِّيَّةُ الإِخْتِيَارِ، حُرِّيَّةُ التَّقْدِيرِ

kelime türü

galiba (zf.) *Ar.* رُبَّمَا، عَلَى الْأَكْثَرِ، عَلَى مَا يَبْدُو

ünlüyle başlayan ek aldığında söyleniş biçimi

alındığı dil

	azap, -bı <i>is. (Ar.)</i>	عَذَابٌ
	1. ahirette verilecek ceza	
	2. büyük sıkıntı	عَذَابٌ، أَلَمٌ نَفْسِيٌّ
	~ çekmek	تَعَذَّبَ (فِي الْآخِرَةِ)، عَانَى مِنَ الْعَذَابِ أُصِيبَ بِمُصِيبَةٍ/دَاهِيَةٍ
madde başı tekrarı	~ vermek	عَذَّبَ، حَزَّنَ

kullanım türü

kara düzen *sf. (mec.)* غَيْرُ مُنْتَظَمٍ/نِظَامِيٍّ/مُرْتَبِّ، بِلَا نِظَامٍ

özenti alıntısının Türkçe karşılığına gönderimi

lap-top *is. İng. (bk.)* dizüstü.

ikinci hecedeki
dar ünlünün
düşmesi durumu

alm, -lm) is.
1. yüzün kaşlarla saçlar
arasındaki bölümü

ناصِيَّة (ع) نواصٍ، جَبِين
(ع) أَجْبِين/أَجْبِنَة، جَبِيَّة (ع)
جِباة/جَبِيَّات

son sesin ötümlüleşmesi

açacak, -ğ) is.

فَتَّاحَة (ع) ات، مِفْتَاح (ع) مِفْتَاح
(للمُعَلِّبات)

ünlüyle başlayan ekler
veya yardımcı fiille
kullanımı

ret, -ddi) is. Ar.

رَفُض، رَدَّ

ince sıradan
ek alması gerektiği

icmal, -li) is. Ar. esk.

مُوجَز، خُلَاصَة، إجمال

eş sesli maddelerin
gösterimi

değme (I) is.

لَمَس، مَسَّ، إصَابَة

değme (II) sf.

عَادِي، مُعْتَاد، تافِه

1. her, herhangi bir, rastgele
2. seçkin, seçme sf.

مُمْتاز، راع

sarışın) sf.

أَشَقْر (ع) شَقْر (مَث) شَقْرَاء (ع) شَقْر

müennes

◆ **gelip geçmek**

عَبَرَ - عُيُورًا (||) أَقَامَ فِي مَكَانٍ

(مَج) || أَتَرَ مَوْقِنًا

farklı anlama geçiş

mecaz

yaygın yanlış
kullanımdan
doğrusuna gönderme

iç güvey) is. bk) iç güveyi.